

MS "Rigel"

Av Inge Johansen

MS «Rigel» var et norsk frakteskip på 6.850 tonn dw., som tilhørte Det Bergenske Dampskibsselskab. Det ble levert av Burmeister & Wain i København i 1924. og ble i 1938 satt inn i Den Norske Syd-Amerika Linje, hvor rederiet var deleier. 1944, under andre verdenskrig, seilte «Rigel» under tysk flagg med krigsfanger fra Nord-Norge da det ble bombet av britiske fly ved Tjøtta. Over 2500 omkom i Norges største katastrofe

«Rigel»-katastrofen inntraff 27. november 1944 da de to stykkgodsskipene MS «Rigel» og DS «Korsnes», samt to militære følgeskip, ble bombet i sundet mellom Rosøya og Tjøtta sør for Sandnessjøen i Nordland. Over 2 500 personer omkom, de fleste fanger fra Øst-Europa, og 267 overlevde. Dette var den største enkelttragedien i Norge under andre verdenskrig, og en av de største katastrofer i Norges historie.

Vraket ble i flere år liggende i strandkanten med baugen stikkende opp. I 1969 ble levninger fra vraket flyttet til krigskirkegården. Den øverste delen av vraket ble deretter hugget opp på stedet. To reservepropeller fra skipet ble i 2012 hevet og satt opp på Rosøya som et minnesmerke.

Høsten 1944 hadde den britiske øverstkommanderende for Coastal Command, Sholto Douglas utstedt en hemmelig ordre som ga tillatelse til å angripe alle tyske skip over 1500 tonn nord for Stavanger. Motivet var trolig å hindre tysk styrkeforflytning sørover langs kysten til kampene som pågikk for fullt på kontinentet. På den tiden var det 300 000 tyske soldater i Norge. Den norske eksilregjeringen ved forsvarrets overkommando kjente til den britiske strategien. De britiske flyverne som senket «Rigel» trodde antakelig at de senket et skip med tyske soldater. Flyene skulle i utgangspunktet angripe havnen og jernbanestasjonen i Mosjøen.

*Air chief marshal Sholto Douglas, sjef for RAF Coastal Command
Foto: Wikipedia*

«Rigel» på 3 800 tonn tilhørte Det Bergenske Dampskibsselskab og gikk opprinnelig i linjefart til Sør-Amerika. Det var dieseldrevet, med én propell, og kunne gå med rundt 10 knop. Vanligvis hadde skipet et mannskap på 30 mann. Skipet ble etter den tyske okkupasjonen av Norge rekvirert av den tyske okkupasjonsmakten og gikk blant annet med soldater, utstyr og forsyninger til tysk virksomhet i Nord-Norge, og hadde særlig oppdrag for Organisation Todt som drev bygge- og anleggsarbeider. Skipet var malt lysegrått og var godt utstyrt med luftvernsskyts (fem-seks stillinger).

«Rigel» gikk under norsk flagg, med norsk besetning til høsten 1944 da det fikk tysk besetning på 29 personer.

MS Rigel ved kai i Mosjøen Foto: DigitalMuseum

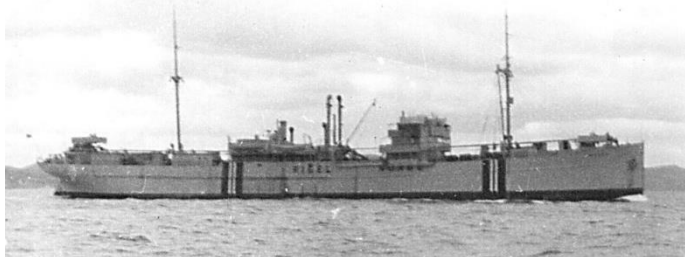
Fangetransport i Nordland

«Rigel» gikk fra Bergen 2. november 1944 mot Nord-Norge. Etter lossing skulle skipet gå sørover med fanger fra forskjellige fangeleirer i Nordland. På denne tiden pågikk evakueringen fra Finnmark/Troms og finskefronten. Store tyske styrker samt en del fanger og slavearbeider kom langs veiene i Troms til Bjerkvik og Bogen ved Ofoten. En del av disse soldatene og fangene ble fraktet med store jernbaneferjer, som var hentet fra Øresund, til områder blant annet ved Tysfjorden. Det store antallet kunne ikke plasseres sør for Ofotfjorden og «Rigel» skulle medvirke til transport lenger sørover. Fangetransport var trolig et unntak fra skipets vanlige oppdrag. Det var tre losere med sørover fra Lødingen. Skipet hadde ikke sanitærordning for fangene og lasterommet var uten ventilasjon for de mange fangene. Fangene fikk servert kålsuppe. Noen fanger døde underveis.

Skipet gikk under tysk flagg fra Bjerkvik 21. november 1944 med 951 krigsfanger og 114 soldater om bord. Ombord var russiske krigsfanger, tyske desertører, sju arresterte nordmenn som skulle til Akershus fengsel samt den norske losen Edvin Nicolay Mørch Dagsvik. I Narvik ble ytterligere 349 krigsfanger, 95 tyske desertører fra Finlandsfronten, og åtte norske fanger ført ombord. I Narvik ble omlag 59 kjøretøy tatt om bord. Dette var «personvogner i ubrukbar stand». Torsdag 23. november gikk skipet til Tømmerneset i Sagfjorden. Rigel gikk sammen med noen mindre skip til Tømmerneset der ytterligere 948 krigsfanger, samt 121 tyske soldater som vakter, ble stuert inn i lasterommet, før Rigel gikk videre til Bodø.

Da skipet forlot Bodø 26. november meldte kaptein Heinrich Rhode at han hadde 2 838 personer om bord,

av disse var 2 248 «russiske» krigsfanger, åtte norske borgere og 455 tyske soldater. D/S «Korsnes» og tre forpostbåter gikk sørover sammen med «Rigel». Skipene forlot Bodø etter midnatt natt til søndag 26. november. Kapteinen ba om ankerplass i Sørfjorden ved Øresvik på grunn av hangarskipsfaren. På øya Renga i Rødøy, som skipet passerte på vei mot Øresvik, var det en alliert observasjonspost og radiosender, og konvoien kan ha blitt observert. De ble ved Øresvik til midnatt natt til 27. november da de fortsatt sørover.

M/S Rigel. Foto: Larship.no

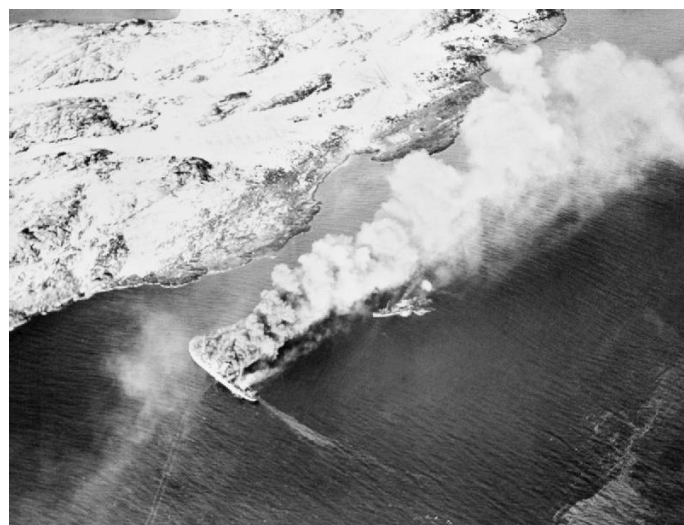
Senkingen

Angrepet ble utført rundt klokken 11 mandag 27. november av britiske Supermarine Seafire-jagere, Fairey Barracuda (torpedo- og stubbombefly) og Fairey Firefly-stubbombere som kom fra hangarskipet HMS «Implacable». Angrepet skjedde omlag 30 minutter etter at 2-3 rekognoseringsfly passerte stedet. Det var overskyet men god sikt, og det var ikke snødekke på land. Rigel var da i sundet mellom Rosøya og Tjøtta sør for Sandnessjøen, og 20 allierte fly ble observert da «Rigel» passerte Juldagen fyr ved Tjøtta. Lokalbefolkningen observerte 25-30 fly. Skipet ble satt i brann og deretter ble det truffet av fem bomber hvor noen gikk ned i rommet der fangene var. Ifølge kapteinen ble personer i vannet beskyttet. Bombene som traff lasterommet ødela tretrappene slik at personene der ikke kom seg opp. Asbjørn Schultz (den eneste nordmannen som overlevde) fant en jernleider og klatret ut.

Etter bombingene kjørte den tyske kapteinen Rigel på grunn ved Sør-Rosøya, noe som trolig bidro sterkt til at omkring 267 personer, deriblant nordmannen Asbjørn Schultz, overlevde forliset. Flyangrepet fortsatte etter at skipet var kjørt på grunn. Skipet sank med baugen i fjæra og akterskipet havnet på 30 meters dyp. Noen kilder oppgir at 415 personer ble reddet fra Rigel. Pettersen oppgir at det var 2 838 personer ombord i Rigel, av disse 2 248 russiske krigsfanger, 103 straffanger, 3 losere, mannskap på 29 og 455 soldater. Det er usikkert hvor mange som virkelig døde under angrepet. Det har vært spekulert i tall fra rundt 2 000 opp til 4 500, men offisielt er det cirka 2 570 mennesker, i hovedsak sovjetiske, polske og serbiske krigsfanger, som omkom. Blant de omkomne var det sju norske fanger, losen og et norsk besetningsmedlem. En norsk fange overlevde og fikk hjelp av lokalbefolkningen til å stikke seg vekk. Når

været sto mot land fløt omkomne mot strendene i området helt til sommeren 1945.

Kapteinen omtalte krigsfangene som «russiske», men trolig var det noen polske, tsjekkiske og serbiske blant dem.

Rigel synker

Ettertiden

Skipet ble liggende synlig opp av sjøen ved Rosøya til rundt i 1969. Da ble baugen kuttet seks meter under overflaten, og levningene av de omkomne som lå i skipet ble begravd uten å bli identifisert. Det var ikke tillatt å fotografere mens vraket ble ryddet for levninger. Tidligere hadde sportsdykkere tatt med seg hodeskaller og andre levninger som suvernier. De omkomne ligger på krigskirkegården på Tjøtta. På øya hvor Rigel ble kjørt på land er det satt opp et minnesmerke som er synlig fra leia, i form av to propeller fra Rigel.

Forenden til Rigel ble stående på grunn

De allierte har i ettertid forklart angrepet med at en trodde fangeskipet var et tysk trosskip. Overlevende har hevdet, senest i et dokumentarprogram i 2005, at britiske fly tok livet av flere av ofrene ved å skyte mot livbåtene. Kaptein Rhodes skriver i sin rapport fra hendelsen at det var «aldeles umulig» å sjøsette livbåtene på Rigel ettersom akterenden tok inn så mye vann og forenden stod på grunn. De overlevende refererer nok derfor heller til livbåter fra skipet DS «Korsnes» som også ble angrepet av flyene sammen med Rigel. Her klarte mannskapet å sjøsette to livbåter som ble beskyttet av flyene, den ene bare 200 meter fra land.

Det er meget vanskelig å finne post fra Rigel, men med god hjelp fra John Torstad ser du her to brev som er sendt til styrmann Asbjørn Paulsen på Rigel. Styrmann Paulsen var da avmønstret og ikke om bord i båten.

Begge brevene er stemplet om bord i hurtigruta TRONDHEIM-KIRKENS O hhv 27.9.44 med ankomst Trondheim 1Tur 2.10.44 og 15.10.44 med ankomst Bergen 2Tur 4.11.44. John Torstad

Hvorvidt sistnevnte brev har feil datoinnstilling skal være usagt, men muligens er stemplingsdatoen 25.10.44. Det var veldig langt tid for et brev å nå Bergen 4.11 hvis postlagt 15.10. John Torstad

Overlevende og omkomne i følge kapteinen

Kategori:	Overlevende:	Omkommet:
Besetning	13	16
Loser	2	1
Forpleiningsmannskap	0	3
Soldater på reise fra Narvik	0	2
Soldater på permisjon fra Bodø	5	0
Følgemannskap for krigsfanger	62	322
Følgemannskap for straffanger	5	32
Straffanger, tyske	9	96
Straffanger, norske	1	8
Krigsfanger	150	2098
Til sammen	267	2571

Kapteinen omtalte krigsfangene som «russiske», men trolig var det noen polske, tsjekkiske og serbiske blant dem.

Skipet ble liggende synlig opp av sjøen ved Rosøya til rundt i 1969. Da ble baugen kuttet seks meter under overflaten, og levningene av de omkomne som lå i skipet ble begravd uten å bli identifisert.

Minnetavle på den internasjonale gravplassen på Tjøtta

På Tjøtta internasjonale krigskirkegård (ved siden av Tjøtta sovjetiske krigsgravplass) lå det tidligere navneplater for de døde, men de er nå tatt vekk. Av de omkomne ble 1 011 gravlagt på Tjøtta og de øvrig forsvant i havet. Fra det som på folkemunne kalles «Russerkirkegården» kan man se ut over sundet der skipet ble bombet og forliste. På kirkegården befinner det seg en minnestein hvor det står: «Til minne om de 2 571 som døde under krigen 1941-1945». Katastrofen med «Rigel» er norgeshistoriens største skipsforlis, og et av verdenshistoriens alvorligste målt i antall omkomne. Til sammenligning omkom 1 502 mennesker da «Titanic» forliste.

Eneste overlevende nordmann

Asbjørn Schultz, eneste overlevende nordmann, ble arrestert fordi han slo til en tysk soldat som mishandlet en krigsfange i Stokmarknes. Schultz satt en måned i varetekt før han ble sendt sørover med «Rigel». Schultz synes det var rart at norsk etterretning ikke var oppmerksom på at det var et fangeskip slik at katastrofen kunne unnverges. Schultz fortalte at kom seg i land sammen med russisk fange og en tysk soldat, der russeren hjalp tyskeren i land. Schultz fikk hjelp av lokalbefolkningen som holdt ham skjult på øyene til krigen var slutt.

Kilder:
Wikipedia
Larship